

KRZYSZTOF TOMASZ WITCZAK

Katedra Filologii Klasycznej Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź
Polska – Poland

GRECKA NAZWA ŚLIMAKA ΣΕΣΪΛΟΣ I JEJ INDOEUROPEJSKA GENEZA

ABSTRACT. Witczak Krzysztof Tomasz, *Grecka nazwa ślimaka σέσῑλος i jej indoeuropejska geneza* (The Greek name for ‘snail’, σέσῑλος, and its Indo-European origin).

The author discusses three Ancient Greek names for ‘snail with a spiral shell’: (1) σέσῑλος, (2) σέσηλος and (3) σέσελις (gen. sg. σεσέλιτος). It is suggested that the first name σέσῑλος is of Ionic origin (with the regular representation of the diphthong ει as ῑ), the second one σέσηλος belongs to the Doric heritage (see the Laconian gloss in Hesychius’ lexicon: σεσηλοι· κοχλῑα. Λάκωνες), and the third σέσελις represents a purely Attic form. The Proto-Greek archetype should be reconstructed as *σέσελφος (m.) ‘snail’. In fact, the disappearance of the glide *ʃ in the Ancient Greek dialects causes the lengthening of the original vowel *ε to ει (later ῑ) in Ionic, to η in Doric. Only the Attic dialect preserves the short vowel ε with no change, see e.g. Ionic ξείνος, Doric ξῆνος, Attic ξένος (m.) ‘guest-friend; guest; stranger, foreigner, refugee’ < Proto-Greek *ξένφος, see Myc. Gk. *ke-se-nu-wo* [ksenwos], Aeolic ξέννος, Corcyrean πρόξενφος (m.) ‘public guest, deputy’. The archetype *σέσελφος was created as a reduplicated form of the Indo-European verbal root *tsel- ‘to creep, crawl’, cf. Old Indic (Vedic) *tsáru-* m. (*u*-stem) ‘a crawling animal’ (< IE. *tselús m. ‘snail’). A related term with no reduplication is attested in the Hesychian glossary (σ-374): σελάτης· κοχλῑας, as well as in the Celtic languages, e.g. [1] Mir. *selide* ‘snail’, Mod. Ir. *seilide*, *seilchide*, *seilmide*, *slimide* ‘id.’ (< Celtic *selanti- < IE. *tsel-ηt-ῑ); [2] OIr. *selige* m. (gl. testudo) ‘tortoise’, Mir. *seilche* ‘tortoise; snail’, Scottish Gaelic *seilcheag* ‘snail’ (< Celtic *selakjās < IE. *tselə,kjās).

Keywords: etymology; Greek dialectology; Hesychius of Alexandria; snail.

1. GRECKA NAZWA ΣΕΣΪΛΟΣ I JEJ DIALEKTALNE WARIANTY

W dziele *Uczta mędrców* Atenajos z Naukratis (III w. n.e.) opisuje ślimaki (κοχλῑα) jako wykwinny przysmak antycznej kuchni greckiej i przy okazji podaje alternatywne greckie nazwy tego mięczaka, poświadczone w literaturze greckiej (*Deipnosophistae* 63c-d)¹:

¹Tekst oryginału podajemy wg edycji krytycznej (Kaibel 1887: 148). Por. też Gulick 1951: 274–276.

λέγονται δέ τινες τῶν κοχλιῶν καὶ σέσιλοι. Ἐπίχαρμος:

τούτων ἀπάντων ἀκρίδας ἀνταλλάσσομαι,

κόγχων δὲ τὸν σέσιλον. Β. ἅπαρ' ἐς τὸν φθόρον.

Ἀπολλῆας δὲ Λακεδαιμονίους φησὶ σέμελον τὸν κοχλίαν λέγειν. Ἀπολλόδορος δὲ ἐν β ἐτυμολογίῳ τῶν κοχλιῶν φησὶ τινὰς καλεῖσθαι κωλυσιδεῖπνους.

Niektóre ślimaki nazywają się *sesiloi*. Epicharm:

A w zamian za to wszystko otrzymam szarańczę,

Za muszlę zaś ślimaka. (B) A idźże do diabła.

Apollas powiada, że Lacedemonijczy określi ślimaka słowem *semelos*, a Apollodoros w drugiej księdze *Etymologii* stwierdza, że niektóre ślimaki otrzymały nazwę *kolysideipnoi* (przeszkadzające w uczcie)².

Atenajos przytacza nie tylko apelatyw σέσιλος ‘gatunek ślimaka’, ale też słowa komediopisarza Epicharma (ok. 530 – ok. 440 p.n.e.), najwybitniejszego bodaj twórcy tzw. komedii doryckiej³, w których ów rzadki apelatyw jakoby się pojawił. Dodatkowe informacje o omawianej nazwie ślimaka lądowego zamieścił też słynny lekarz grecki Pedanios Dioskurides z Anazarbos (działający w I w. n.e.) w drugiej księdze dzieła zatytułowanego Περὶ ὕλης ἰατρικῆς (*De materia medica* II 9, s.v. κοχλίας χερσαῖος). Podał on mianowicie, że „niektórzy nazywają tego ślimaka *sésilos* lub *séselis*” (ὅν τινες σέσιλον ἢ σεσέλιτα καλοῦσι⁴).

Pod koniec V wieku n.e. Hesychios z Aleksandrii stworzył słownik słów rzadkich i niecodziennych, w którym umieścił trzy następujące glosy wynotowane z tekstów literackich, scholiów i wcześniejszych (niezachowanych) słowników:

- σελάτης· κοχλίας (‘ślimak’)⁵.
- σέμελος· κοχλίας (‘ślimak’)⁶.
- σέσηλοι (σεσηλοι cod.)· κοχλῖαι. Λάκωνες (‘ślimaki. Lakonowie’)⁷.

Rozpatrując wymienione nazwy ślimaka można zauważyć, że w literaturze pojawiają się trzy charakterystyczne warianty tej samej nazwy⁸:

²Thum. K. Bartol. Zob. Atenajos 2010: 183.

³Bartol, Danielewicz 2011: 48–49.

⁴Wellmann 1958: 124; Chorafas 2002: 12.

⁵Schmidt 1862: 19; Hansen 2005: 277.

⁶Schmidt 1862: 20; Hansen 2005: 278.

⁷Schmidt 1862: 22; Hansen 2005: 280.

⁸Chciałbym zaznaczyć, że w niniejszej pracy nie rozpatruję genezy i derywacji formy lakońskiej σέμελος, odnotowanej przez Apollasa, periegetę z III w. p.n.e., a następnie powtórzonej przez Atenajosa z Naukratis (III w. n.e.) i Hesychiosa z Aleksandrii (V w. n.e.). Nazwie tej chciałbym poświęcić osobne studium. Nie mam jednak wątpliwości, że powyższa nazwa lakońska jest pokrewna zarówno formie σελάτης, jak i reduplikowanym wariantom σέσιλος, σέσηλος oraz σέσελις. Prawdopodobnie jest to wcześniej zdysymilowana nazwa zdrobniąta (gr. lak. σέμελος < *σέμελος < *σέμελος), urobiona od formy podstawowej *σέμελος za pomocą przyrostka deminutywnego -ελος.

- (1) σέσιλος, nazwa dialektalna poświadczona u Dioskuridesa i Atenajosa.
 (2) σέσηλος, słowo zarejestrowane jako lakońskie w słowniku Hesychiosa.
 (3) σέσελις (gen. sg. σεσέλιτος) m. lub f. ‘ślimak’, wyraz o (żeńskie?) osnowie na *-it-* (por. gr. χάρις, -ιτος f. ‘powab, wdzięk; chwała, łaska, wdzięczność’ < gr. χάριτ-), wymieniony przez Pedaniosa Dioskuridesa jako alternatywna wersja formy pierwszej.

Łatwo dostrzec, że te trzy wyróżnione formy prezentują specyficzną wariację fonologiczną i prozodyczną w przedostatniej sylabie, zgodnie z którą długie samogłoski $\bar{\iota}$ [i:] lub η [ɛ:] pojawiają się obok krótkiej samogłoski ϵ [ɛ]. Tego typu zjawisko jest dobrze znane filologom klasycznym, gdyż pojawia się ono w rezultacie regularnego zanikania glajdu μ [w] (zapisywanego za pomocą tzw. digamma \wp) w pozycji po spółgłosce płynnej lub nosowej w podstawowych dialektach greckich – jońskim, doryckim i attyckim⁹. Samogłoska podstawowa ϵ na skutek zaniku $*\wp$ - w sylabie następnej wzdłuża się w dialekcie jońskim i doryckim, choć konsekwencje tego wzdłużenia są nieco odmienne:

(I) Dialekt joński wykazuje wszędzie dyftong $\epsilon\iota$, por. gr. joń. ξείνος m. ‘gość, cudzoziemiec, obcokrajowiec, przybysz, tułacz, zbieg’, adi. ‘obcy, cudzoziemski, odmienny’ (< pragr. $*\xi\acute{\epsilon}\nu\wp\omicron\varsigma$).

(II) Literacki dialekt dorycki dokumentuje wszędzie długą samogłoskę η [ɛ:], np. gr. dor. ξῆνος (< pragr. $*\xi\acute{\epsilon}\nu\wp\omicron\varsigma$), kret. πρόξηνος, cyren. Φιλόξηνος.

(III) W dialekcie attyckim zanik glajdu $*\wp$ [w] nie wywołuje żadnego wzdłużenia, por. gr. att. ξένος (< pragr. $*\xi\acute{\epsilon}\nu\wp\omicron\varsigma$).

(IV) W dialekcie eolskim (lesbijskim) glajd $*\wp$ także nie wzdłuża samogłoski rdzennej, ale pod wpływem sąsiadującej z nim spółgłoski płynnej lub nosowej ulega on asymilacji progresywnej (np. pragr. $*\lambda\wp$, $*\nu\wp$ > lesb. $\lambda\lambda$, $\nu\nu$ itd.), tworząc ostatecznie odpowiednią geminatę, np. gr. eol. ξέννος¹⁰; tes. προξεννιοῦν (= att. προξενοῦν), por. gr. att. προξενέω ‘być opiekunem gościa-cudzieziemca w swoim państwie’.

⁹Buck 2009: 49–50.

¹⁰Forma lesbijska ξέννος, przytoczona przez gramatyków, jest uznawana niekiedy za hyperrealizm (Buck 2009: 50). Teza kwestionująca realny charakter lesb. ξέννος wydaje się niesłuszna, gdyż grupa $*\nu\wp$ - w danym apelatywie jest doskonale potwierdzona w dialektach greckich (zob. punkt V), a ponadto geminatę $-\nu\nu$ - dokumentują także inne eolskie dialekty, por. gr. tes. προξεννιοῦν. Musimy się jednak zgodzić z tezą, że wyraz lesbijski ἔννεκα zawiera nieuzasadnioną geminatę, gdyż odpowiednik mykeński (*e-ne-ka*) nie pokazuje śladu glajdu [w], a forma homerycka εἴνεκα (= att. ἔνεκα) zawiera inicjalną sylabę $\epsilon\acute{\iota}$ -, wtórnice wzdłużoną z powodów metrycznych (dzięki wzdłużeniu wyraz εἴνεκα uzyskał wartość daktyla). Attycko-jońska forma ἔνεκα zawiera trzy krótkie sylaby, które nie dają się wykorzystać w heksametrze daktylicznym. Nie jest wszakże wykluczone, że forma lesbijska ἔννεκα (o wartości daktyla), jest sztuczną formą poetycką, zastosowaną przez Alkajosa i innych poetów piszących w dialekcie eolskim (m.in. Teokryta), zob. Thumb 1959: 93–94.

(V) Glajd [w] jest zachowany w każdej pozycji w archaicznym dialekcie mykeńskim, por. gr. myk. *ke-se-nu-wo* ['ksenwos]. Należy w tym miejscu odnotować, że w epoce archaicznej i klasycznej tylko nieliczne dialekty peryferyjne zachowują glajd ɸ w pozycji po spółgłosce płynnej lub nosowej, np. gr. korkyrejskie *πρόξενος* (m.) 'oficjalny przyjaciel państwa; protektor, opiekun' (= gr. att. *πρόξενος*, joń. *πρόξεινος*, kret. *πρόξηνος*); korynckie imię osobowe *Ξενφοκλῆς* (< **Ξενφο-κλέφης*); elejskie imię osobowe *Ξενφάρης*¹¹.

Per analogiam do nazwy pragr. **ξένφος* możemy stosunkowo łatwo zrekonstruować praformę pragrecką **σέσελφος* jako oryginalną formę określającą 'ślimaka'. Co więcej, uprzednio zestawione nazwy ślimaka dają się bezproblemowo przypisać do odpowiedniego dialektu na bazie charakterystycznych zmian w sferze wokalicznej:

(1) gr. joń. *σέσιλος*¹² m. 'ślimak' (< gr. starojoń. **σέσειλος* < pragr. **σέσελφος*). Należy odnotować, że grecki dyftong *ει* zmienił się w samogłoskę długą *ī* [i:] wskutek monoftongizacji dyftongu *ει* przeprowadzonej zapewne w V lub IV wieku p.n.e.¹³.

(2) gr. dor. *σέσηλος* m. 'ślimak' (< pragr. **σέσελφος*): dorycki charakter tej formy jest pewny choćby z tego względu, że Hesychios z Aleksandrii przypisuje ów wariant doryckim mieszkańcom antycznej Lakonii. Argumenty fonetyczne wskazują, że czyni tak słusznie.

(3) gr. att. *σέσελις* m. lub f. 'ślimak' (< pragr. **σέσελφ-ιτ-*). Zachowanie krótkiej samogłoski *ε* w pozycji przed dawną grupą konsonantyczną **λφ* oraz brak geminacji spółgłoski płynnej *λ* zgodnie dowodzą attyckiego (a nie eolskiego) charakteru tego leksemu.

¹¹ Beekes 2010: 1034.

¹² Monoftongizacja greckiego dyftongu *ει* (> *ī* [i:]) zaszła prawdopodobnie V lub IV w. p.n.e., nic zatem dziwnego, że u autorów działających kilka wieków później, tj. Pedaniosa Dioskuridesa z Anazarbos (I w. n.e.) i Atenajosa z Naukratis (III w. n.e.), spotykamy już w pełni zmonoftongizowaną formę *σέσιλος*.

¹³ Datacja monoftongizacji dyftongu **ει* w języku greckim nie jest pewna. Materiał epigraficzny pokazuje, że w dialekcie beockim monoftongizacja wszystkich dyftongów zaszła w IV w. p.n.e. Inskrypcje z Argos pokazują, że zmiana *ει* > *ī* została dokonana już w piątym wieku p.n.e. (Andriotis 1992: 43–44). W dialekcie attyckim i jońskim monoftongizacja *ει* do [i:] zaszła najpóźniej pod koniec IV w. p.n.e., gdyż wtedy w epigrafice attycko-jońskiej pojawiają się przykłady okazjonalnego mieszanania *ει* oraz *ι* (Allen 1968: 70). Kojné hellenistyczna, która reprezentuje literacki język grecki powstały na bazie dialektu attyckiego i jońskiego, zachowała wprawdzie digrafy w zapisie, ale wprowadziła już jednolitą wymowę [i:] oraz [u:] jako ogólnogrecką normę, co potwierdzają liczne zapożyczenia greckie w języku łacińskim, por. łac. *paradīsus* m. 'zwierzy-niec, park' < gr. *παράδεισος*; łac. *pīrata* m. 'rozbójnik morski, pirat, korsarz' < gr. att. *πειρᾶτής*. Dodam, że Kallimach z Cyreny (ok. 310 – ok. 240 p.n.e.), jeden głównych twórców epoki hellenistycznej, wykorzystuje efekt echa w parze greckich wyrazów: *ναίχι* ['ne:chi] 'zaiste' – *ἔχει* ['echi:] 'ma', por. Kotlińska-Toma, Żybert-Pruchnicka 2016: 245. Zastosowany przez aleksandryjskiego poetę efekt echa dowodnie świadczy o przeprowadzonej monoftongizacji zarówno dyftongu *αι* do [e:], jak i *ει* do [i:].

2. ROZWAŻANIA NAD DOMNIEMANYM DWUWIERSZEM EPICHARMA

Przeprowadzona analiza fonologiczna trzech starogreckich wariantów, zachowanych w zabytkach piśmiennictwa greckiego, pozwala jednoznacznie stwierdzić, że cytowany przez Atenajosa dwuwiersz Epicharma zawiera formę jońską τὸν σέσιλον (zamiast oczekiwanego zapisu doryckiego τὸν σέσηλον). Epicharm posługiwał się, jak wiadomo, literackim dialektem doryckim i raczej nie powinniśmy spodziewać się żadnych jońskich wtrętów w jego oryginalnym tekście. Jak wyjaśnić tę zdumiewającą niekonsekwencję? Sądzę, że można ją objaśnić na trzy alternatywne sposoby.

Po pierwsze, Atenajos z Naukratis lub późniejszy kopiści jego dzieła dostosowali dwuwiersz Epicharma, zapisany w literackim dialekcie doryckim, do norm późniejszej kojne hellenistycznej, stąd zapis τὸν σέσιλον zamiast τὸν σέσηλον.

Po drugie, przekształcenie oryginalnego cytatu Epicharma mogło się zdarzyć podczas przepisywania tekstu systemem starożytnym, kiedy jeden niewolnik-nadzorca czytał tekst, a inni kopiści go przepisywali ze słuchu. Do zmiany oryginalnego zapisu mógł zatem doprowadzić tzw. itacyzm, czyli postępująca w późnej starożytności tendencja do wymawiania starogreckiej samogłoski η [ɛ:] jako [i:].

Po trzecie, istnieje możliwość, że Atenajos z Naukratis zacytował w tym miejscu innego komediopisarza, którego pomylił ze słynnym Epicharmem. W tym kierunku szła hipoteza Friedricha Christiana Wilhelma Jacobsa, poparta przez Charlesa Burtona Gulicka, sugerująca, że „[t]hese verses belong rather to an Attic comedian”¹⁴. Nie można zatem wykluczyć ewentualności, że użyta w tekście jakiejś nieznannej komedii attyckiej forma jońska τὸν σέσιλον byłaby w pewnym stopniu uzasadniona względami metrycznymi.

Na koniec należy odnotować, że Georg Kaibel, znakomity edytor dzieła Atenajosa, przytoczył w aparacie krytycznym wariant lakoński, podany przez Hesychiosa z Aleksandrii: „σέσηλοι (σεση̃λοι cod.) Hes”¹⁵. Powód takiego postępowania wytrawnego wydawcy jest zrozumiałe. Leksykon Hesychiosa z Aleksandrii zbierał, jak wiadomo, rzadkie słowa, użyte w literaturze greckiej i objaśnione w antycznych scholiach. Dwie cytowane uprzednio glosy Hesychiosa (σέμελος· κοχλίας oraz σέσηλοι· κοχλίας. Λάκωνες) mogły mieć swoje źródło w antycznych scholiach do Apollasa i Epicharma, albo też w pierwotnym tekście Atenajosa z Naukratis. Można by zatem sugerować, że dwuwiersz, przypisywany Epicharmowi, powinien brzmieć jak następuje:

τούτων ἀπάντων ἀκρίδας ἀνταλλάσσομαι,
κόχων δὲ τὸν σέσηλον. Β. ἄπαγ' ἐς τὸν φθόρον.

¹⁴Gulick 1951: 275.

¹⁵Kaibel 1887: 148.

Nie ulega wątpliwości, że u komediopisarza Epicharma, posługującego się literackim dialektem doryckim, powinniśmy spodziewać się zwrotu τὸν σέσηλον.

3. ETYMOLOGIA I DERYWACJA APELATYWU ΣΕΣΙΛΟΣ I FORMACJI POKREWNYCH

Zestawienie trzech pokrewnych nazw ‘ślimaka’, używanych odpowiednio w dialekcie jońskim, doryckim (lakońskim) i attyckim, pozwoliło na rekonstrukcję pragreckiego archetypu w formie *σέσελφος (m.). Należy się zastanowić nad etymologią tego słowa. Dotychczasowe badania etymologiczne nie przyniosły żadnych pozytywnych rezultatów, gdyż autorzy najnowszych słowników etymologicznych języka greckiego¹⁶ nie odnotowują jakichkolwiek prób objaśnienia apelatywu (gr. joń.) σέσιλος i najczęściej ograniczają się do skromnej adnotacji typu „etymologia niejasna” lub „bez etymologii” (np. „Unerklärt”¹⁷; „Terme expressif sans étymologie”¹⁸, „ETYM Unexplained”¹⁹). Ignorują też hipotezę badawczą, zgodnie z którą termin grecki miał być jakoby zapożyczeniem ze śrhebr. *šilsūl* ‘ein sich schlängelnder Wurm; Regenwurm’²⁰. Jedynie Eduard Ross Wharton traktuje stanowczo rozpatrywaną nazwę ślimaka jako obcą („foreign”)²¹, ale nie wskazuje konkretnego źródła zapożyczenia.

Moim zdaniem, forma pragrecka *σέσελφος powinna być objaśniona jako reduplikowana. Dwie przesłanki przemawiają za takim rozwiązaniem. Po pierwsze, Hesychios z Aleksandrii przytoczył alternatywną formę σελάτης· κοχλιάς ‘ślimak’, która wydaje się poświadczać rdzeń podstawowy σελ- bez śladu reduplikacji²². Po drugie, języki indoeuropejskie dokumentują co najmniej kilka nazw zwierząt, które zostały utworzone przy użyciu reduplikacji, np.

- a. łac. *cicindēla* f. ‘światlik, robaczek świętojański; lampka oliwna’, także *cicendula* f. ‘lampka’ (< **ki-kand-*), por. łac. *candēla* f. ‘świeca woskowa’ (< *candeō*, *-ēre* ‘jaśnieć, błyszczeć, świecić się’)²³.

¹⁶Dawniejsze słowniki etymologiczne języka greckiego (Prellwitz 1892; Boisacq 1916; Hoffmann 1950) zazwyczaj nie zawierają hasła σέσιλος (σέσηλος).

¹⁷Frisk 1962: 694.

¹⁸Chantraine 1977: 997.

¹⁹Beekes 2010: 1321.

²⁰Lewy 1895: 18. Warto dodać, że Rosół (2013: 204) odrzuca zestawienie proponowane przez Lewy’ego.

²¹Wharton 1890: 112.

²²Reduplikacji nie wykazuje także źródłowo poświadczona forma lak. σέμελος m. ‘ślimak’, o ile należy ją wyprowadzać z poprzedniej postaci *σέλμελος (< pgr. *σέλφελος) na skutek dysymilacji regresywnej.

²³Vaan 2008: 87.

- b. łac. *cicōnia* f. ‘bocian, *Ciconia alba* L.’ (< **ki-kōn-iā*) obok łac. dial. (Praeneste) *cōnea* f. ‘ts.’²⁴ (< łac. *canō*, -*ere* ‘śpiewać’). Postać bez reduplikacji, ale o podobnej budowie, jest dostrzegana w apelatynie pol. *kania* f. ‘*Milvus milvus* L.’ (< psł. **kańja*) i stnord. *hōna* f. ‘kura’, stwniem. *huon* m. ‘kogut’ (< germ. **hōnjōn*- f., **hōniz* m.)²⁵.
- c. łac. *fiber*, dial. *feber*, gen. sg. *febrī* m. ‘bóbr’²⁶; stind. *babhrú*- m. ‘ichneumon’; awest. *bawra*- ‘bóbr’; lit. *bėbras* m. ‘bóbr’; pol. *bóbr*; stwniem. *bibar* ‘bóbr’ (< ie. **bhe-bhr-o-s*, także **bhe-bhru-s* m. ‘bóbr’, pierwotnie ‘brązowy, brunatny’, por. stind. *babhrú*- adi. ‘brązowy, brunatny’);
- d. łac. *titus* m. ‘gatunek dzikiego gołębia’, *titiunculus* m. ‘pustułka’. Reduplikacja pojawia się też w czasowniku łac. *titiō*, -*āre* ‘ćwierkać, gruchać’, którego geneza wiąże się zapewne z dźwiękonaśladowczym powtórzeniem *ti-ti*. Łacińska nazwa dzikiego gołębia nie może być bezpośrednio wyprowadzona z formacji werbalnej.
- e. łac. *turtur*, -*is* m. ‘turkawka’, demin. *turturella* f. ‘turkaweczka’ (wyraz onomatopieczny naśladowujący głos ptaka *tur-tur*), por. orm. *tatrak* ‘turkawka’, pol. *turkawka*.
- f. łac. *vīverra* f. ‘fretka’ (< **wei-wer*- < **wer-wer*-)²⁷; lit. *vaīveris* ‘tchórz’, stprus. *weware* ‘wiewiórka’; stcsł. *věverica* f., bułg. *ververica*; npers. *varrarah* ‘wiewiórka’ < ie. **we(r)-wer*- f. ‘wiewiórka’.

Język grecki wydaje się zatem poświadczać zarówno formę reduplikowaną *σεσελφος (skąd joń. σεσίλος m. ‘ślimak’, dor. (lak.) σεσηλος m.; z sufiksem *-it- att. σεσελις m. lub f. ‘id.’), jak i postać niereduplikowaną (gr. att.-joń. σελάτης m. ‘ślimak’). Obie formacje opierają się na rdzeniu werbalnym *σελ- (< ie. **tseł*-), nie zarejestrowanym w języku greckim, ale dość dobrze poświadczonym w innych językach indoeuropejskich²⁸. Rdzeń czasownikowy **tseł*- ‘pełzać, czołgać się, wkładać się’²⁹ pojawia się w pięciu podgrupach indoeuropejskich:

²⁴ Vaan 2008: 113.

²⁵ Należy pieczołowicie odnotować, że pomiędzy bocianem, kanią i kurą występują znaczne różnice tak co do ich natury, jak i wyglądu. Szeroko rozpowszechniony wywód od rdzenia łac. *canō*, *canere* ‘śpiewać’ jest również niepewny (Vaan 2008: 113). Ani bocian, ani kania, ani kura nie są ptakami śpiewającymi, chociaż nazwa koguta jest powszechnie derywowana od rdzenia **kan*- ‘śpiewać, krzyknąć, pisać’, por. gr. ἤκανός m. ‘kogut’ (< **āusi-kanós*, dosł. ‘piejący o świecie’), goc. *hana*, stwniem. *hano*, niem. *Hahn* ‘kogut’ (< germ. **han-an*- m.)

²⁶ Vaan 2008: 217.

²⁷ Vaan 2008: 685.

²⁸ Pokorny 1959: 900; Kümmel, Rix 2001: 528.

²⁹ Warto w tym miejscu podkreślić, że niektórzy badacze wyprowadzają rdzeń ie. **tseł*- z formy pie. **h₂d-sel*-, przedkładając (trudną do zweryfikowania) hipotezę badawczą, że rdzeń podstawowy (pie.) **sel*- został poprzedzony przez praeverbium **h₂ed*- ‘do, ku, w’ (por. łac. *ad*-) występujące na stopniu zanikowym **h₂d*- (jak np. w pol. *do*-), por. Pokorny 1959: 900; Kümmel, Rix 2001: 528. Uproszczenie grupy konsonantycznej **h₂ds*- do **ts*-, a następnie do **s*-, nastąpiło już w późniejszym rozwoju poszczególnych języków indoeuropejskich.

- A. (A) indyjskiej, por. wed. *tsárati* (pf. *tatsāra*, aor. *atsār*) ‘to go or approach stealthily, creep on, sneak / iść lub zbliżyć się skrycie, pełzać, wkradać się’³⁰;
- B. (B) irańskiej, por. iszkaszim *surd* ‘to creep, slink, sneak / pełzać, czołgać się; skradać się, przekradać się, wkradać się’, szugni *sārd*, chufi *sērt*, roszani *sōrt*, bartangi *sōrt*, sarikoli *sord* ‘ts.’, jazgulami *sard* ‘to creep, steal, sneak up to, lie in ambush, spy on’³¹ (< irań. **sarati* ‘czołgać się, pełzać, wkradać się’);
- C. (C) ormiańskiej, por. orm. *solim*, *solam* ‘to crawl, creep, move on smoothly, steal, glide’;
- D. (D) bałtyckiej, por. lit. *selù*, *selėti* ‘czyhać, skradać się, podchodzić gdzieś chyłkiem, po cichu, czołgać się’, *selinti*, *selėnti* ‘podkładać się (o zwierzętach); iść wolno, powoli’³²;
- E. (E) germańskiej, por. goc. *stilan* ‘to steal / kraść, skradać się’, stnord. *stela* ‘to steal, steal upon’, far. *stjala*, stang. *stelan*, ang. *steal*, stsaks. *stelan*, hol. *stelen*, stwniem. *stelan*, niem. *stehlen* ‘kraść, wkradać się’ (< germ. **stelan-* ‘kraść, podkładać się skrycie, iść ukradkiem’)³³.

Warto odnotować, że w niektórych językach indoeuropejskich (m.in. w greckim, ormiańskim i w językach irańskich) nagłosowy spirant **s-* w pozycji przed samogłoską zmienia się regularnie w **h-* na skutek lenicji. Fonem inicjalny *σ-* w pozycji antewokalicznej może być zachowany w grece jedynie wtedy, gdy był on pierwotnie geminowany, a tak się dzieje w przypadku grupy konsonantycznej **ts-*, która przekształcała się najpierw w geminatę **ss-*, a następnie w *s-*.

Tabela 1. Kontynuanty ie. **s-* oraz **ts-* w wybranych językach indoeuropejskich.

indoeuropejski	staroindyjski (wedyjski)	irański	ormiański	grecki	albański	bałtycki
* <i>s-</i>	<i>s-</i>	<i>h-</i>	<i>h-</i> lub <i>zero</i>	<i>h-</i> lub <i>zero</i>	<i>gj-</i>	<i>s-</i>
* <i>ts-</i>	<i>ts-</i>	<i>s-</i>	<i>s-</i>	<i>s-</i>	<i>sh-</i>	<i>s-</i>

Źródło: opracowanie własne.

³⁰Monier-Williams 1999: 484; Mylius 1980: 198; Koczergina 1987: 255; Mayrhofer 1992: 687.

³¹Morgenstierne (1974: 75) daje odmienną etymologię irańską i indoeuropejską, sprowadzając wyrazy irańskie do rdzenia ie. **kel-* ‘to conceal, hide, cover’. Za nim podąża ostatnio Cheung (2007: 335).

³²Smoczyński 2007: 542; Derksen 2015: 392–393. Polski lingwista derywuje czasownik litewski od rdzenia ie. **sel-* ‘pełzać’, podczas gdy badacz holenderski preferuje wywód od rdzenia ie. **tsel-*.

³³Czasownik germański jest ostatnio łączony ze stind. *tsárati* (Kroonen, Lubotsky 2009: 237–241; Kroonen 2013: 476–477). Czyni się tak na bazie hipotezy badawczej, że „the PIE initial cluster **ts-* was regularly metathesized to PGm. **st-*” (Kroonen 2013: 477).

Dystynkcję pomiędzy *s- oraz *ts- poświadczają także inne języki, m.in. staroindyjski (s- vs. ts-) oraz albański (alb. gj- jest regularnym kontynuantem ie. *s- w pozycji przez samogłoską, podczas gdy alb. sh- reprezentuje jakąś grupę konsonantyczną, np. ie. *ts-). Jedynie w niektórych językach indoeuropejskich (m.in. w językach bałtyckich, słowiańskich, italskich) opozycja między *s- oraz *ts- uległa zatarciu (zob. tab. 1). Sytuacja w językach celtyckich i germańskich jest zdecydowanie mniej jasna i wymaga osobnego przedyskutowania, które wykracza poza ramy niniejszej rozprawy.

W świetle przytoczonego nawiązania etymologicznego wyraz protogrecki *σέσελφος (m.) ‘ślimak’ musi się wywodzić z hipotetycznego archetypu ie. *tse-tsel-wo-s (m.) ‘ślimak’ (formacja reduplikowana, zawierająca przyrostek ie. *-wo-). Stosunkowo bliskim jego odpowiednikiem jest wyraz staroindyjski *tsáru-* m. (*u-*stem) ‘any creeping or crawling animal or a particular animal of this kind / każde pełzające lub czołgające się zwierzę lub jakieś szczególne zwierzę tego rodzaju’³⁴, zapewne ‘ślimak’³⁵ (< ie. *tsél-u-s m. ‘± ślimak’). Zasadnicza różnica, która zachodzi między wyrazami greckimi a staroindyjskim polega na innowacyjnej reduplikacji oraz na sekundarnym przeniesieniu pierwotnej osnowy męskiej na -u- do popularniejszych osnów na -o-. Innymi słowy, wywód form greckich z indoeuropejskiego archetypu wyobrazić sobie można w następujący sposób:

1. archetyp ie. *tsél-u-s m. ‘± ślimak’ (por. stind. *tsáru-* m.);
2. wprowadzenie osnowy na -o-: **tsél-wo-s m.;
3. wtórna reduplikacja ekspresywna: **tse-tsel-wo-s m.;
4. uproszczenie grupy konsonantycznej *ts: pagr. *σέσελφος m. ‘ślimak’;
5. zanik glajdu *f: gr. dor. σέσηλος, statt. *σέσελος, stjón. *σέσειλος m. ‘ślimak’;
6. monoftongizacja dyftongu ει: gr. joń. σέσιλος m. ‘ślimak’;
7. utworzenie sekundarnej osnowy (żeńskiej?) za pomocą przyrostka -it-: gr. att. σέσελις (acc. sg. σεσέλιτα) ‘ślimak’.

Chronologia i następstwo poszczególnych procesów, które doprowadziły do powstania historycznie poświadczonych form greckich, nie zawsze dają się ustalić w sposób bezsporny i jednoznaczny, niemniej ich wywód z archetypu indoeuropejskiego jest prosty i łatwy do wytłumaczenia.

Należy odnotować, że w języku greckim występuje też apelatyw gr. σέσελις f., także σέσελι n. ‘roślina śródziemnomorska zbliżona wyglądem do pietruszki, *Tordylium apulum* L.’³⁶. Powyższy fitonim, który wygląda jak formacja reduplikowana, teoretycznie mogłoby być rozpatrywany w związku z grecką nazwą

³⁴ Monier-Williams 1999: 484; zob. także Pokorny 1959: 900.

³⁵ Mayrhofer (1992: 687) przypuszcza, że wyraz wedyjski mógł oznaczać inne pełzające zwierzę, mianowicie ‘węża’: „*tsáru-* m. ein schleichendes Tier (RV 7,50,1 [wohl ‘Schlange’] ...)”.

³⁶ Liddell, Scott 1996: 1591; Montanari 2003: 1809 (‘varietà di prezzemolo / gatunek pietruszki’).

ślimaka (joń. σέσιλος, dor. σέσηλος, att. σέσελις), ale jedynie przy założeniu, że nazwa σέσελις reprezentuje attycki komponent w greckim słownictwie botanicznym. Wydaje się jednak, że rozpatrywanej nazwy roślinnej nie należy oddzielać od innego greckiego fitonimu σέλινον n. ‘seler zwyczajny, *Apium graveolens* L.’ (poświadczonego już w II tysiącleciu p.n.e. w piśmie linearnym B, por. myk. *se-ri-no* MY Ge 604.2³⁷), a także od gr. πετροσέλινον n. ‘pietruszka zwyczajna, *Petroselinum crispum* L.’³⁸. Forma mykeńska jasno dowodzi, że nazwy selera i pietruszki nie zawierały glajdu ɸ [w] w pozycji po spółgłosce płynnej [l], co wyklucza bezpośredni ich związek z grecką nazwą ślimaka. Niemniej jednak, nie można wykluczyć ewentualności, że greckie fitonimy σέσελις oraz σέλινον (a także πετροσέλινον) zostały derywowane od indoeuropejskiego rdzenia czasownikowego **tsel-* ‘pełzać, czołgać się, wkładać się’. Rozważania nad greckimi nazwami botanicznymi postaram się podjąć przy innej okazji.

4. INDOEUROPEJSKA GENEZA APELATYWU GRECKIEGO ΣΕΛΑΤΗΣ

Odnotowana przez Hesychiosa z Aleksandrii glosa σελάτης· κοχλίας (‘ślimak’) jest formą w pełni poprawną z etymologicznego i morfologicznego punktu widzenia, a co więcej, posiadającą bardzo bliskie odpowiedniki semantyczne i morfologiczne w celtyckich językach wyspowych grupy goidelskiej.

1. śrir. *selide* ‘ślimak’, irl. *seilide*, *seilchide*, *seilmide*, *slimide* ‘snail / ślimak’ (< celt. goid. **selantī-* f. ‘Schnecke’³⁹ < ie. **tsel-ŋt-ī* f. ‘samica ślimaka’).
2. stir. *selige* m. (gl. testudo) ‘żółw’, śrir. *seilche* ‘żółw; ślimak’⁴⁰ (< celt. goid. **selakīās* m.⁴¹ < ie. **tselakīās* m. ‘zwierzę pełzające; żółw-samiec, ślimak-samiec’), por. szkocki gaelicki *seilcheag* ‘ślimak’⁴²;

Teoretycznie, wyraz grecki σελάτης jest typową formacją męską, zawierającą attycko-joński przyrostek agentywny -ης (< pragr. -āς)⁴³. Podstawą derywacyjną greckiego słowa jest dawny apelatyw indoeuropejski **tsel-ŋt-* (n.) oznaczający pierwotnie ‘małe pełzające zwierzę’⁴⁴, czyli najpewniej ‘ślimaka’,

³⁷Ventris, Chadwick 1973: 582; Chantraine 1977: 995; Duhoux 1993: 110; Aura Jorro 1993: 288; Bartoněk 2003: 208, 388, 490, 601; Beekes 2010: 1321.

³⁸Związek ten sugeruje m.in. Carnoy (1959: 240–241).

³⁹Pokorny 1959: 900.

⁴⁰Vendryes 1974: S-81–82.

⁴¹Warto odnotować, że Stokes (1894: 292) proponuje prototyp celtycki **selikiā-*.

⁴²MacBain 1998: 307.

⁴³Zob. zwłaszcza Leukart 1994. Niestety, autor nie omawia apelatywu gr. σελάτης w swojej monografii.

⁴⁴Przyrostek ie. **-ŋt-* łączy się z derywacją o charakterze deminutywnym i wskazuje bardzo często młode lub małe zwierzęta, zwłaszcza niedorosłe potomstwo zwierząt lub ludzi (Sławski 2011: 174–178). Możemy przytoczyć wiele wyrazów polskich indoeuropejskiego pochodzenia, zawierających ten sufix, np. pol. *cielę* (< psł. **telę*, gen. sg. **telęte*, nom. pl. **telęta* < ie.

który w porównaniu do człowieka i do zwierząt przezeń hodowlanych osiąga wyjątkowo mizerne rozmiary. Zarówno nazwa grecka σελάτης, sprowadzająca się do archetypu (ie.) **tsel-nt-ās* m. ‘ślimak (samiec)’, jak i celtycka (goidelska) forma **selantī-* f. ‘ślimak’ (zob. śrir. *selide* ‘ślimak’, s.v. [2]), kontynuująca pokrewny archetyp (ie.) **tsel-nt-ī* f. ‘samica ślimaka’, są wystarczającym gwarantem pierwotnej praformy **tsel-nt-*, jak i jej pierwotnego znaczenia (‘ślimak’).

Języki celtyckie pokazują nie tylko nazwę samicy ślimaka (śrir. *selide* ‘ślimak’ < celt. goid. **selantī-* f.), ale i osobne miano ślimaka-samca. I w tym przypadku derywacja jest w pełni jasna. Apelatyw celtycki (celt. goid. **selakjās* m. ‘żółw, ślimak’) zawiera rdzeń czasownikowy **sel-* (< ie. **tsel-* ‘pełzać’), deminutywny sufix *-ak-* (< ie. **-ak-* < pie. **-h₂ek-* na stopniu pełnym lub **-a₂k-* na stopniu zanikowym), stosowany powszechnie przy kreacji nazw małych lub młodych zwierząt⁴⁵, oraz dodatkowy przyrostek **-jās*⁴⁶.

Tabela 2. Nazwy ślimaka utworzone od rdzenia **tsel-* w językach indoeuropejskich.

Archetyp indoeuropejski	Atestacja w historycznych językach indoeuropejskich
(1) ie. <i>*tsél-u-s</i> (m.) (1a) ie. <i>*tsél-wo-s</i> (m.) (1b) ie. <i>*tsél-w-el-o-s</i> (m.) (2) ie. <i>*tse-tsel-wo-s</i> (m.) ‘ślimak’	(1) wed. <i>tsáru-</i> (m.) ‘jakiś pełzające zwierzę’, może ‘ślimak’ lub ‘wąż’; (1b) gr. lak. σέμελος m. ‘ślimak’ (< *σέλμελος < *σέλφελος); (2) gr. joń. σέσιλος m. ‘ślimak’; dor. (lak.) σέσηλος m. ‘ts.’ (< pragr. *σέσελφος m.); (2a) gr. att. σέσελις (f.?) ‘ślimak’ (< pragr. *σέσελφ-ιτ-).
(3) ie. <i>*tsel-nt-</i> (n.) ‘małe pełzające zwierzę’ > ‘ślimak’ (3a) ie. <i>*tselnt-ī</i> (f.) ‘ślimak’ (3b) ie. <i>*tselnt-ās</i> (m.) ‘ślimak’	(3a) śrir. <i>selide</i> ‘ślimak’, irl. <i>seilide</i> ‘ts.’ (< celt. goid. <i>*selantī-</i> f. ‘ślimak’); (3b) gr. att.-joń. σελάτης m. ‘ślimak’.
(4) ie. <i>*tsel-ak-s</i> (m. lub f.) ‘małe pełzające zwierzę’ (4a) ie. <i>*tsel-ak-ī</i> (f.) (4b) ie. <i>*tsel-ak-iās</i> (m.)	(4a) alb. <i>shlligë</i> , dial. <i>shëlligë</i> , f. (<i>ī</i> -stem) ‘żmija’; (4b) stir. <i>selige</i> m. ‘żółw’, śrir. <i>seilche</i> ‘żółw; ślimak’, szk. gael. <i>seilcheag</i> ‘ślimak’ (< celt. goid. <i>*selakjās</i> m.).

Źródło: opracowanie własne.

Warto odnotować, że język albański poświadcza nazwę *shlligë*, dial. *shëlligë* f. (*ī*-stem) ‘żmija’, (ludowe) ‘smoczy pomiot, potomstwo smoka’, metaforycznie

**tel-nt-* < ie. **tel-*, por. lit. dial. *tėlias*, łot. *telš* ‘cieleń’, demin. *telēns* ‘cielątko’), pol. jagnię, prosię, szczenię, źrebię.

⁴⁵Por. gr. δέλωαξ m. ‘prosię, mała świnka’, ὕραξ m. ‘mysz; sorex’ (= łac. *sōrex*, *-icis* m. ‘mysz’), μεῖραξ m. ‘chłopiec’, f. ‘młoda dziewczyna, dziewczę’ (Schwyzer 1939: 497).

⁴⁶Zob. gr. κοχλιάς m. ‘ślimak (w skorupie w kształcie spirali)’, νεῦνιάς, hom. i joń. νεηνίης adi. ‘młody, młodociany; młodzieńczy, świeży, nowy’, m. ‘młodzieniec’ (Schwyzer 1939: 470).

‘złośliwa i gadatliwa kobieta’⁴⁷, którą można z powodzeniem zestawiać ze stir. *selige* ‘zółw’ (śrir. *seilche* ‘zółw; ślimak’)⁴⁸ i wyprowadzać z archetypu ie. **tselakī* (f.) ‘małe zwierzę pełzające (płci żeńskiej)’, czyli z (pra)formy żeńskiej pozostającej w bezpośredniej relacji do celtyckiej (goidelskiej) nazwy ‘zółwia’ lub ‘ślimaka’ (**selakjās* m.).

5. KONKLUZJE

Przeprowadzone w niniejszym artykule rozważania umożliwiły sformułowanie następujących wniosków:

1. Poświadczony w literaturze greckiej alternatywne nazwy ‘ślimaka’ (np. *σέσῑλος*, *σέσηλος*, *σέσελις*) są sobie pokrewne i reprezentują formy typowe dla podstawowych literackich dialektów greckich – jońskiego, doryckiego i attyckiego. Ostatecznie wszystkie omawiane nazwy ‘ślimaka’ sprowadzają się do archetypu pragreckiego **σέσελφος*.

2. Przeprowadzona analiza pokazała, że *σέσῑλος* jest formą różnojońską, kontynuującą dawny apelatyw starojoński **σέσειλος* (< pragr. **σέσελφος*), a postać *σέσελις* (acc. sg. *σεσέλιτα*) wyrazem czysto attyckim, nie pokazującym wzdłużenia samogłoski poprzedzającej po zaniku głajdu **F* [w].

3. Glosa Hesychiosa z Aleksandrii *σέσηλοι· κοχλῑαι· Λάκωνες* jest w pełni reprezentatywna i poprawna, gdyż wspomniana glosa lakońska pokazuje zanik digammy po spółgłosce płynnej i wzdłużenie samogłoski rdzennej typowe dla dialektów doryckich.

4. Nazwa pragrecka **σέσελφος* (m.) ‘ślimak’ powstała przez częściową reduplikację rdzenia ie. **tsel-* ‘pełzać, czołgać się, wkradać się’ oraz przez zastąpienie pierwotnej osnowa na *-u-* (por. stind. *tsaru-* m. ‘jakieś pełzające zwierzę’, może ‘ślimak’) przez osnowę na *-o-*.

5. Pokrewny termin grecki jest poświadczony w glosie Hesychiosa *σελάτης· κοχλῑας* (‘ślimak’) nie pokazuje reduplikacji. Dokładne odpowiedniki poświadczony są na gruncie celtyckim, por. śrir. *selide* ‘ślimak’, irl. *seilide*, *seilchide*, *seilmide*, *slimide* ‘snail / ślimak’ (< celt. goid. **selantī-* f. < ie. **tsel-nt-ī* f. ‘samica ślimaka’).

⁴⁷Buchholz, Fiedler, Uhlisch 1987: 539; Newmark 1999: 821.

⁴⁸Jokl 1911: 77–78; Tagliavini 1965: 141. Inaczej (nieprzekonująco) nazwę objaśnia Orel (1998: 425), który albańską nazwę *shlligë* f. ‘viper / żmija’ traktuje jako „[a] tabooistic description derived from *lig*”, zob. alb. *lig* adi. ‘zły, chory’, *ligë* ‘choroba’. Wywód jest cokolwiek wątpliwy, bo w zestawionych z sobą apelatywach albańskich pojawiają się dwa odmienne fonemy albańskie *ll* oraz *l*. Należy odnotować, że alb. *ll* reprezentuje dawną pojedynczą spółgłoskę **l*, natomiast alb. *l* oddaje uprzednią geminatę **ll*, czyli pierwotną grupę konsonantyczną zawierającą fonem **l*, np. ie. **sl*, **wl*, **lg*, może także **hl-* (Kaczyńska 2011: 242–243; 2013: 12; 2016: 155).

6. Od rdzenia ie. *tseł- ‘pełzać, czołgać się, wkładać się’, poświadczonego w pięciu podgrupach indoeuropejskich, utworzono nazwy ślimaka poświadczone na gruncie greckim, celtyckim i zapewne indyjskim.

BIBLIOGRAFIA

Teksty źródłowe, przekłady, komentarze

- Atenajos 2010: Atenajos, *Uczta mędrców*, przełożyli, wstępem i komentarzem opatrzyli K. Bartol i J. Danielewicz, Poznań 2010.
- Chorafas 2002: E. Χωραφάς (ed.), *Διοσκοουρίδου περι ὕλης ἰατρικῆς*, t. II, Αθήνα 2002.
- Gulick 1951: *Athenaeus. The Deipnosophists*, with an English translation by Ch.B. Gulick, vol. I, London, Cambridge (Mass.) 1951.
- Hansen 2005: *Hesychii Alexandrini Lexicon*, vol. III, Editionem post Kurt Latte continuans recensuit et emendavit P.A. Hansen. Berlin–New York 2005.
- Kaibel 1887: *Athenaei Naucraticae Dipnosophistarum libri XV*, vol. I, G. Kaibel (ed.), Lipsiae 1887.
- Kotlińska-Toma, Żybert-Pruchnicka 2016: Kallimachus, *Dzieła poetyckie*, t. I: *Hymny i epigrama*, przełożyły J. Ławińska-Tyszkowska, A. Kotlińska-Toma, wstępem i przypisami opatrzyły A. Kotlińska-Toma, E. Żybert-Pruchnicka, Wrocław 2016.
- Schmidt 1862: *Hesychii Alexandrini Lexicon post Ioannem Albertum recensuit Mauricius Schmidt*, vol. IV, pars 1, Ienae 1862.
- Wellmann 1958: *Pedanii Dioscuridis Anazarbei de materia medica libri quinque*, ed. M. Wellmann, vol. I quo continentur libri I et II, Berolini 1958.

Opracowania

- Allen 1968: W.S. Allen, *Vox Graeca. A Guide to the Pronunciation of Classical Greek*, Cambridge 1968.
- Andriotis 1992: N. Π. Ανδριώτης, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Aura Jorro 1993: F. Aura Jorro, *Diccionario micénico*, vol. II, Madrid 1993.
- Bartol, Danielewicz 2011: K. Bartol, J. Danielewicz, *Komedia grecka od Epicharma do Menandra. Wybór fragmentów*, Warszawa 2011.
- Bartoněk 2003: A. Bartoněk, *Handbuch des mykenischen Griechisch*, Heidelberg 2003.
- Beekes 2010: R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, vol. II, Leiden-Boston 2011.
- Boisacq 1916: É. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes*, Heidelberg-Paris 1916.
- Buchholz, Fiedler, Uhlisch 1987: O. Buchholz, W. Fiedler, G. Uhlisch, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig 1987.
- Buck 2009: C.D. Buck, *The Greek Dialects. Grammar. Selected Inscriptions. Glossary*, London 2009.
- Carnoy 1959: A. Carnoy, *Dictionnaire étymologique des noms grecs de plantes*, Louvain 1959.
- Chantraine 1977: P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, vol. IV, Paris 1977.
- Cheung 2007: J. Cheung, *Etymological Dictionary of the Iranian Verb*, Leiden–Boston 2007.
- Derksen 2015: R. Derksen, *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*, Leiden–Boston 2015.
- Duhoux 1993: Y. Duhoux, *Les premiers phytonymes grecs: Les donnees myceniennes*, [w:] *Actes du colloque international „Les phytonymes grecs et latins” tenu à Nice les 14, 15 et 16 mai 1992 à la Faculté des Lettres, Arts et Sciences humaines, Université de Nice – Sophia Antipolis*, Nice 1993, 97–122.

- Frisk 1962: H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, vol. II, Heidelberg 1962.
- Hofmann 1950: J.B. Hofmann, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München 1950.
- Jokl 1911: N. Jokl, *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung*, Wien 1911.
- Kaczyńska 2011: E. Kaczyńska, *Perfect Forms of the Verb λέγω*, „Eos” 98 (2011), 241–246.
- Kaczyńska 2013: E. Kaczyńska, *The Indo-European Origin of Latin lex*, „Habis” 44 (2013), 7–14.
- Kaczyńska 2016: E. Kaczyńska, *Two Indo-European Verbal Roots *leǵ- and *sleǵ- in the Light of Old and New Lexical Data*, „The Journal of Indo-European Studies” 44.1–2 (2016), 147–168.
- Kocergina 1987: W.A. Kocergina, *Sanskritsko-russkij slovar’*, Moskwa 1987.
- Kroonen 2013: G. Kroonen, *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*, Leiden-Boston 2013.
- Kroonen, Lubotsky 2009: G. Kroonen, A. Lubotsky, *Proto-Indo-European *tsel- ‘to sneak’ and Germanic *stelan- ‘to steal, approach stealthily’*, SEC” 14, 237–241.
- Kümmel, Rix 2001: M. Kümmel, H. Rix (red.), *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen, zweite, erweiterte und verbesserte Auflage*, Wiesbaden 2001.
- Leukart 1994: A. Leukart, *Die frühgriechischen Nomina auf -tās und -ās. Untersuchungen zu ihrer Herkunft und Ausbreitung (unter Vergleich mit den Nomina auf -eūs)*, Wien 1994.
- Lewy 1895: H. Lewy, *Die semitischen Fremdwörter im Griechischen*, Berlin 1895.
- Liddell, Scott 1996: H.G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon. With a revised supplement*, Oxford 1996.
- MacBain 1998: A. MacBain, *Etymological Dictionary of Scottish-Gaelic*, New York 1998.
- Mayrhofer 1992: M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, vol. I, Heidelberg 1992.
- Monier-Williams 1999: M. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, Delhi 1999.
- Montanari 2003: F. Montanari, *Vocabolario della lingua greca*, Milano 2003.
- Morgenstierne 1974: G. Morgenstierne, *Etymological Vocabulary of the Shughni Group*, Wiesbaden 1974.
- Mylius 1980: K. Mylius, *Wörterbuch Sanskrit-Deutsch*, Leipzig 1980.
- Newmark 1999: L. Newmark, *Albanian-Greek Dictionary*, Oxford 1999.
- Orel 1998: V. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden-Boston-Köln 1998.
- Pokorny 1959: J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern-München 1959.
- Prellwitz 1892: W. Prellwitz, *Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache*, Göttingen 1892.
- Rosól 2013: R. Rosól, *Frühe semitische Lehnwörter im Griechischen*, Frankfurt am Main 2013.
- Schwyzler 1939: E. Schwyzler, *Griechische Grammatik*, vol. I, München 1939.
- Sławski 2011: F. Sławski, *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków 2011.
- Smoczyński 2007: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- Stokes 1894: W. Stokes, *Urkeltischer Sprachschatz*, Göttingen 1894.
- Tagliavini 1965: C. Tagliavini, *La stratificazione del lessico albanese*, Bologna 1965.
- Thumb, Scherer 1959: A. Thumb, *Handbuch der griechischen Dialekte, zweite erweiterte Auflage von A. Scherer*, Heidelberg 1959.
- Vaan 2008: M. de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*, Leiden, Boston 2008.
- Vendryes 1974: J. Vendryes, *Lexique étymologique de l’irlandais ancien. Lettres RS. Dublin*, Paris 1974.
- Ventris, Chadwick 1973: M. Ventris, J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge 1973.
- Wharton 1890: E.R. Wharton, *Etyma Graeca. An Etymological Lexicon of Classical Greek*, London 1890.

THE GREEK NAME FOR 'SNAIL', ΣΕΣΪΛΟΣ,
AND ITS INDO-EUROPEAN ORIGIN

Summary

Three Ancient Greek names for 'snail with a spiral shell', σέσῶλος, σέσηλος and σέσελις, are attested in literary sources and lexicons. They should be identified as three dialectal forms, belonging to the (Late) Ionic, Doric (especially Laconian) and Attic vocabulary, respectively. On the basis of the three variants the present author suggests the Proto-Greek reduplicated archetype *σέ-σελ-φος, which derives from the Indo-European verbal root *tsel- 'to creep, crawl', attested in five Indo-European subgroups, including Indic, Iranian, Armenian, Baltic and Germanic. The related forms denoting 'snail' or 'a crawling animal' appear in Old Indic and Goidelic Celtic, cf. Vedic *tsáru-* m. 'a crawling animal' (< IE. *tsélus m. 'snail'); OIr. *selige* m. (gl. *testudo*) 'tortoise', MIr. *seilche* 'tortoise; snail', *selide* 'snail', Mod. Ir. *seilide*, *seilchide*, *seilmide*, *slimide* 'id.', Scottish Gaelic *seilcheag* 'snail'. A different Greek cognate (with no reduplication) is also registered in the Hesychian glossary: σελάτης· κοχλίας ('snail').